

Recenzja

Rozprawy doktorskiej Pana mgr. inż. Pawła Dorosza pt. „Badanie procesów zachodzących w chłodziarkach Joule’a-Thomsona wykorzystujących mieszaniny gazów jako czynnik roboczy”

Recenzja ww. rozprawy doktorskiej została wykonana na podstawie pisma Przewodniczącego Komisji ds. Stopni Naukowych w Dyscyplinie Naukowej: Inżynieria Środowiska, Górnictwo i Energetyka z dnia 13.07.2020r. Recenzowana rozprawa została zrealizowana w Katedrze Kriogeniki i Inżynierii Lotniczej Wydziału Mechaniczno-Energetycznego Politechniki Wrocławskiej. Promotorem pracy jest prof. dr hab. inż. Maciej Chorowski, promotorem pomocniczym jest dr inż. Agnieszka Piotrowska.

1. Aktualność tematu pracy

Tematyka pracy doktorskiej pana mgr inż. Pawła Dorosza dotyczy zagadnienia chłodziarek Joule’a-Thomsona, zasilanych mieszaninami gazów, które pozwalają na osiągnięcie temperatur kriogenicznych. Chłodziarki tego typu nie posiadają żadnych części ruchomych pracujących w niskich temperaturach co skutkuje tym, że są niezawodne, ciche, a przede wszystkim tanie. Typowe ciśnienie robocze chłodziarek Joule’a-Thomsona zasilanych czystym gazem sięga kilkuset barów. Stąd ich typowa praca w układach otwartych czyli zasilania z butli. Zastosowanie mieszaniny gazów pozwala na obniżenie ciśnienia roboczego do wartości rzędu 20-30 barów, czyli ciśnienia pracy jakie oferują seryjnie produkowane jednostopniowe sprężarki chłodnicze. Ta obserwacja oraz przegląd dostępnych rozwiązań w literaturze doprowadziły do postawienia tezy pracy w następującym brzmieniu: „Możliwa jest budowa jednostopniowej chłodziarki Joule’a-Thomsona zasilanej mieszaniną gazów, wykorzystującej seryjne komponenty chłodnicze, wytwarzającej moc chłodniczą na poziomie kilkudziesięciu watów w zakresie temperatury 80-100 K oraz charakteryzującej się sprawnością egzergetyczną porównywalną ze sprawnościami chłodziarek gazowych.”

W przedstawionej do recenzji rozprawie doktorskiej przedstawiono kompletną ścieżkę badawczą. W części teoretycznej rozprawy: dokonano przeglądu dostępnej literatury, przygotowano algorytmy doboru składu mieszaniny roboczej gazów, wyznaczono sprawność egzergetyczną chłodziarki dla wybranych, za pomocą algorytmu, składów mieszanin roboczych oraz dokonano analizy strat egzergii w głównych komponentach chłodziarki. W części eksperymentalnej przedstawiono wyniki badań dwóch chłodziarek Joule’a-Thomsona, o mocach nominalnych odpowiednio 10 W i 50 W oraz przedziale temperatur 90-100 K. Chłodziarka o mocy nominalnej 50 W została zmodyfikowana poprzez dodanie systemu chłodzenia oleju co pozwoliło na uzyskanie stanu ustalonego i wytworzenie 80 W mocy chłodniczej. W oparciu o wyniki pomiarów wyznaczono sprawności egzergetyczne tych dwóch chłodziarek. Potencjał do zastosowań aplikacyjnych badanego rozwiązania upatruje się między

innymi w stosowaniu chłodziarek Joule'a-Thomsona zasilanych mieszaninami gazów w systemach rekondensacji skroplonego gazu ziemnego (LNG).

Podsumowując, tematyka badań prowadzonych przez pana mgr inż. Pawła Dorosza w jego pracy doktorskiej jest aktualna. Osiągnięte wyniki są nową wiedzą i mają duży potencjał aplikacyjny. Temat pracy został wybrany prawidłowo. Treść zawarta w rozprawie odpowiada kryteriom pracy doktorskiej.

2. Charakterystyka rozprawy i jej struktura

Praca ma 116 stron, zawiera 7 rozdziałów głównych podzielonych na podrozdziały nawet do piątego poziomu. Praca nie posiada załączników. Praca napisana jest w języku polskim. Układ rozdziałów i ich zawartość należy uznać za prawidłowy. Ocenie nie podlegała poprawność stylistyczna oraz gramatyczna pracy. Jest ona napisana językiem zrozumiałym.

W rozdziale 1 – Wstęp – Doktorant przedstawił krótkie wprowadzenie do głównych zagadnień kriogeniki i obszerne wprowadzenie do tematyki chłodziarek kriogenicznych. Doktorant w tym wstępie przedstawił szerokie spektrum zastosowań kriogeniki w zakresie temperatur 80-120 K oraz potrzeb z tego wynikających. Tym samym wskazuje na potrzeby rynkowe jako uzasadnienie tematyki swojej pracy doktorskiej. Następnie Doktorant przedstawia teoretyczne wprowadzenie do efektu Joule'a-Thomsona oraz omawia zasadę działania, zastosowanie oraz wydajność chłodziarek Joule'a-Thomsona zasilanych czystym gazem. W tym rozdziale przedstawione zostały również podstawy teoretyczne egzergii i sprawności egzergetycznej oraz omówiona została sprawność egzergetyczna chłodziarki Joule'a-Thomsona. Finalnie Doktorant odniósł się do tematu chłodziarek Joule'a-Thomsona zasilanych czystymi gazami i pracujących w układach otwartych oraz ich ograniczeń.

Rozdział 2 poświęcony jest chłodziarkom Joule'a-Thomsona zasilanych mieszaniną gazów. Schemat chłodziarki oraz wykres T-s pokazujący przemiany zachodzące w chłodziarce przedstawiony jest w przystępny sposób na Rys. 2.1. Charakterystyka potencjalnych składników mieszaniny roboczej oraz zasady doboru składników do mieszaniny zostały opisane w podrozdziale 2.2. W podrozdziale 2.4 przedstawiono obecny stan wiedzy w zakresie chłodziarek Joule'a-Thomsona zasilanych mieszaniną gazów. Finalnie, podrozdział 2.5 stanowi teza pracy, którą doktorant sformułował w jednym zdaniu o długości 4 linijek tekstu, w sposób następujący: "Możliwa jest budowa jednostopniowej chłodziarki Joule'a-Thomsona zasilanej mieszaniną gazów, wykorzystującej seryjne komponenty chłodnicze, wytwarzającej moc chłodniczą na poziomie kilkudziesięciu watów w zakresie temperatury 80-100 K oraz charakteryzującej się sprawnością egzergetyczną porównywalną ze sprawnościami chłodziarek gazowych."

Najważniejszą częścią pracy są rozdziały 3, 4 i 5. Zawierają one element twórczy, który stanowi około 60% objętości pracy. Rozdział 3 jest poświęcony doborowi składu mieszaniny roboczej przy pomocy algorytmów stworzonych przez Doktoranta. Na podstawie literatury, w której rekomendowane są mieszaniny składające się z co najmniej 4 składników, Doktorant przyjął do analizy mieszaniny 4 i 5 składnikowe. Istnieje bogata literatura, przytoczona przez Doktoranta, w której przedstawione są metody wyznaczania udziałów poszczególnych składników. Własności mieszaniny w poszczególnych stanach zostały wyznaczone z wykorzystaniem równania Penga-Robinsona, rekomendowanego dla mieszanin węglowodorów. Rozdział 4 omawia analizę egzergetyczną chłodziarki Joule'a-Thomsona zasilanej mieszaniną gazów. Rozdział 5 bardzo obszernie przedstawia weryfikację eksperymentalną dobranych składów mieszaniny roboczej i przewidywanej sprawności egzergetycznej oraz strat egzergii w poszczególnych komponentach chłodziarki. Badania eksperymentalne zostały przeprowadzone na dwóch stanowiskach badawczych o mocach nominalnych odpowiednio 10W i 50W.

Pracę zamykają rozdziały 6 i 7. Rozdział 6 zawiera opis możliwych zastosowań aplikacyjnych jednostopniowych chłodziarek Joule'a-Thomsona. Doktorant przedstawił najbardziej prawdopodobne zastosowanie badanych przez siebie chłodziarek. Są to instalacje do rekondensacji skroplonego gazu

ziemnego. Doktorant zwrócił uwagę na sterowanie chłodziarką Joule'a-Thomsona. Stosowanie mieszaniny jako czynnika roboczego powoduje trudności w kontrolowaniu procesów (poślizg temperaturowy) w chłodziarkach. Rozdział 7 przedstawia wnioski wyciągnięte z poszczególnych etapów realizacji badań naukowych.

3. Kluczowe osiągnięcia naukowe zawarte w rozprawie

W przedstawionej rozprawie mgr inż. Paweł Dorosz skoncentrował się na udowodnieniu tezy pracy doktorskiej przedstawionej w podrozdziale 2.5. Doktorant przeprowadził stosowne obliczenia numeryczne oraz badania eksperymentalne. Zostało wykazane, że jednostopniowe chłodziarki Joule'a-Thomsona, w których czynnikiem roboczym jest mieszanina gazów i generujące stosunkowo niewielką moc chłodniczą, mogą mieć zastosowanie w badaniach naukowych, medycynie oraz przemyśle. Jednym z trudniejszych i czasochłonnych zagadnień realizowanych w tej pracy był optymalny dobór gazów wchodzących w skład mieszaniny roboczej chłodziarki oraz analiza właściwości dobranej mieszaniny. Drugim takim czasochłonnym, ale bardzo ciekawym i wzorowo przeprowadzonym zadaniem była część eksperymentalna. Oba te osiągnięcia naukowe zostały zrealizowane wzorowo. Doktorant uzyskał zamierzony przez siebie cel, co zostało opisane w monografii oraz uzyskał pozytywną opinię recenzenta pracy.

4. Uwagi merytoryczne

- a) *Streszczenie, str. 8: moc nominalna badanych chłodziarek została wskazana jako 10 W i 80 W. W treści pracy moc nominalna drugiej skraplarki wynosi 50 W, zaś osiągnięcie mocy 80 W było możliwe po zastosowaniu dodatkowego obwodu chłodzącego.*
- b) *Wstęp, str. 9: Doktorant nie wskazał temperatury wrzenia ciekłego azotu, podczas gdy na tej samej stronie podaje temperaturę wrzenia metanu oraz temperaturę krytyczną YBCO. Temperatura wrzenia azotu pojawia się dopiero w drugim rozdziale, na str. 21.*
- c) *Wstęp, str. 12: zastanawia krzywa inwersji dla azotu na Rys. 1.1. Wydaje się, że podczas tworzenia tego rysunku program graficzny nie do końca spełnił oczekiwania Doktoranta, gdyż zarówno ciśnienie 380 bar jak i temperatura wrzenia azotu nie są prawidłowo zaznaczone.*
- d) *Wstęp, str. 16: Rys 1.4 nie do końca odzwierciedla stwierdzenie w tekście na tej samej stronie: „W przypadku azotu, takie ciśnienie pozwala na uzyskanie niezerowego efektu chłodniczego przy różnicy temperatury do 8 K”.*
- e) *Rozdział 2, str. 22: wyjaśnienie skrótu PFC (perfluorowęglowodory) jest dopiero na stronie 27, podczas gdy był on wspomniany wcześniej, na stronie 22 razem z HFC, którego wyjaśnienia nie znalazłem w tekście pracy.*
- f) *Rozdział 3, str. 28: zastosowano skrót myślowy: „Dobór składu mieszaniny roboczej został przeprowadzony z wykorzystaniem języka Python.” Czy w tym zdanie chodzi o oprogramowanie napisane w języku Python? Podobnie na str. 29 „...w przypadku obliczeń w języku Python”. Python to jest język programowania wysokiego poziomu.*
- g) *Rozdział 3, str. 30: algorytm zaprezentowany na stronie 30 wymaga wyjaśnienia co tak naprawdę oznacza skok $\Delta z=0.5$. Czy w jednym kroku zmienia się jeden składnik czy wszystkie?*

- h) Rozdział 3, str. 30: „pochodna współczynnika a_m po temperaturze”. Powinno być pochodna współczynnika a_m względem temperatury.
- i) Rozdział 3, str. 34: Pojawiają się pojęcia oszacowania i obliczenia. Jak należy rozumieć np. „Na tej podstawie można oszacować nową wartość udziałów w fazie ciekłej ($x_{i,n}$) z wykorzystaniem rów. 3.28”
- j) Rozdział 3, str. 38: „Iteracje można zakończyć, jeśli spełniony jest warunek, opisany rów. 3.45”. Można to znaczyć nie musimy. A jaka jest alternatywa, co jeśli nie skończymy iteracji?
- k) Rozdział 3, str. 41: Rys. 3.6 – w trzecim kroku algorytmu powinno być raczej $f(p, z_i)$. W przedstawionym algorytmie temperatury wrzenia i skraplania będą liczone tylko dla p_i i nie zadziała pętla $p=p_n$.
- l) Rozdział 4, str. 44: Dość niefortunnie sformułowane pierwsze zdanie, sugerujące, że analiza egzergetyczna chłodziarki została opisana w rozdziale 1.1.4. W tym rozdziale znajdują się podstawy teoretyczne do tej analizy.
- m) Rozdział 4, str. 49: „Można zauważyć, że suma strat egzergii w tych dwóch wymiennikach ciepła wynosi ponad 70%”. Rozumiem, że to 70% wszystkich strat?
- n) Rozdział 5, str. 75: Obserwacja Doktoranta o braku wpływu przekroczenia dopuszczalnej temperatury na sprężarkę – raczej naturalnym jest, że producent urządzenia zakłada 10 - 15% margines bezpieczeństwa i w tych badaniach nie został on przekroczony. Informacja ta jest powtórzona we wnioskach: „Lokalne przekroczenie dopuszczalnej temperatury wewnątrz sprężarki nie powoduje problemów eksploatacyjnych i nie wpływa na żywotność sprężarki, co zostało potwierdzone eksperymentalnie.

5. Uwagi edytorskie

- a) Doktorant kumuluje istotne informacje w bardzo długich zdaniach, często przekraczających 3 linijki. Czyni to pracę bardzo wymagającą podczas czytania, gdyż wielokrotnie konieczny jest powrót do początku zdania aby zrozumieć jego sens. Użycie krótszych zdań znacznie polepszyłoby przekaz informacji oraz komfort czytania.
- b) Doktorant zbyt często powtarza te same informacje, czasami nawet co drugie zdanie, jak na przykład na str. 13 i 14 „brak części ruchomych”, zdanie przerwy i „bez jakichkolwiek komponentów zawierających elementy ruchome”; na str. 42 dwa razy ta sama informacja: „Minimalna różnica entalpii ...”
- c) Na pierwszej stronie Wstępu podwójne „o” w wyrazie *posiadają*.
- d) Str. 38 i str. 39 : Rys. 3.4 i 3.5 - bardzo małe litery, jest nieczytelny.
- e) Str. 61 jest „moc chłodniczej” powinno być „mocy chłodniczej”
- f) Str. 64 jest „wynosi 3,81”, powinno być „3,81%”, tak jak to jest w tab. 5.2

Wniosek końcowy

Pomimo wystąpienia kilku niedociągnięć, praca prezentuje materiał o dużej wartości poznawczej, wskazującej na oryginalne i twórcze podejście do problematyki przedstawionej w tezie pracy. Poziom zawartego w pracy materiału i zaprezentowane wyniki spełniają warunki stawiane rozprawom doktorskim.

Podsumowując, stwierdzam że recenzowana rozprawa doktorska mgr inż. Pawła Dorosza spełnia warunki określone w art. 13.1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. nr 65 poz. 595 z późn. zmianami) i wnioskuję do Komisji ds. Stopni Naukowych w Dyscyplinie Naukowej: Inżynieria Środowiska, Górnictwo i Energetyka Politechniki Wrocławskiej o dopuszczenie mgr inż. Pawła Dorosza do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

15.08.2020

.....
data sporządzenia recenzji

Bocian

.....
podpis recenzenta

